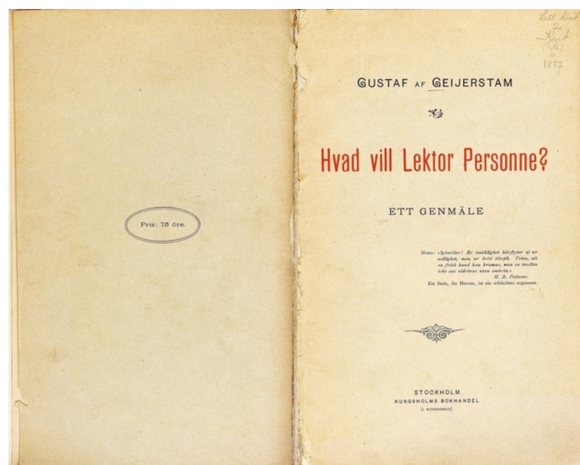

HVAD VILL LEKTOR PERSONNE?

ETT GENMÄLE

AF

Gustaf af Geijerstam

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta *Genmäle* av **Gustaf af Geijerstam**, (1858-1909) har digitaliserats 2015 av Kungliga Biblioteket i Stockholm och anpassats för Projekt Runeberg i september 2016 av Ralph E.

Verket kan även läsas på **Litteraturbanken**.

Gustaf af geijerstam

Hvad vill Lektor Personne?

ETT GENMÄLE

Motto: »Sybariter! Er ömtålighet hårflyter ej ur sedlighet, men ur brist där fia. Veten, att en frisk hand kan kramas, men en svullen icke ens vidröras utan smärta.»

H. B. Palmaer.

Ein Stein, ihr Herren, ist ein schlechtes argument.

STOCKHOLM

KUNGSHOLMS BOKHANDEL

([kommission)HIAQ ULL LEKTOR PERSONNE?

ETT GENMÄLE

Ar

Gustaf af Geijerstam.

Motto: »Sybariter! er ömtålighet här flyter ej ur sedlighet, men ur brist därpå. Veten, att en frisk hand kan kramas, men en svullen icke ens vidröras utan smärta.»

II. B. Palmær.

Ein Stein, ihr Herren, ist ein schlechtes argument.

STOCKHOLM

KUNGSHOLMS BOKHANDEL

(i KOMMISSION)I våra dagar tycks man rent af ha iipphört att bedöma literära arbeten från literär synpunkt. Förf. ber om ursäkt, för att han här »tjutit med ulfvarna». Men då man ideligen använder den moraliska synpunkten, måste en förklaring i detta syfte utgå från samma synpunkt som angreppen.

Förfs. anm.

STOCKHOLM, GERNANDTS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG, 1887.ör icke så länge sedan utkom en broschyr med titel: »Strindbergsliteraturen och osedligheten bland skolungdomen. Till föräldrar och uppfostrare samt till de styrande». När jag först läste den, var det mig omöjligt att ana, hvilket uppseende den skulle komma att väcka. Den var icke bättre skrifven än andra uppsatser i detta ämne, den vimlade af godtköps-resonnemang (en stor del till på köpet betydligt sofistiska), och deo bars icke af den ädelhet i tonen, som man gärna vill finna hos ett arbete," hvilket uppträder för en så hög och vigtig sak som sedligheten.

Under det att jag höll på med att läsa denna bok, och ännu mer sedan jag läst denna bok, gjorde jag mig oupphörligt den frågan: hvem är och hvad vill lektor Personne?

Jag hade nämligen förut icke hört talas om honom. Visserligen upplyste han mig själf i slutet af sagda broschyr om, att han skrifvit emot Viktor Rydberg. Visserligen redogjorde han i början af broschyren för en eljest bortglömd verksamhet som publicist, och han gjorde därmed allmänheten den tjänsten att yppa namnet på författaren till åtskilliga af de mest falska och förvrängda kritiker, som på sista tiden varit synliga i tryck. Men detta var mig icke nog. Och jag återkom gång efter annan till den möjligenindiskreta, men dock särdeles naturliga frågan: Hvad vill lektor Personne?

I Januari månad detta år, eller strax efter det att man börjat tala om upptäckterna af osedlighetsfall bland skolungdomen, hade jag nämligen ett samtal med en äldre framstående liberal man. Och detta samtal hör till dem, hvilka jag lagt på minnet.

Denne mau är nämligen en person, som hyser lifligt intresse tor den nyare literaturens företeelser, och då hans rättskänsla är lika oemotsäglig som hans talang, har jag flere gånger haft gagn af hans anmärkningar, på samma gång som jag känt mig värmd at hans lifliga deltagande för alt nytt, som rör sig bland en generation, yngre än hans egen.

Yi kommo emellertid att tala om de nämda upptäckterna inom skolorna, och när vi en stund hade utbytt tankar angående därmed sammanhängande förhållanden, yttrade den omnämde personen, hvilken jag för korthetens skull vill kalla för herr X.

— Pass på. Det är fara vardt, att man slår mynt af de här historierna och använder dem som anfallsvapen mot »osedligheten i literaturen». Inte därför att dessa företeelser sammanhänga med literaturen. Men den nya literaturen har många fiender, och kan man riktigt skrämma upp folk för osedligheten, då har man vunnit mycket. Och det fins för närvarande ingenting, som på det sättet bringar passionerna i svallning. Ty i sedlighetsfrågan vilja de flesta människor icke tänka, utan de slå blindt med vackra fraser och stora ord. Resultatet skulle bli ett almänt skrik. Och förrän det allmänna skriket tystnat, är det fara vardt, att ingen har sinne för att höra på ett förnuftigt ord, äfven om någon skulle försöka att uttala det.

Detta yttrande af hr X. fästade sig i mitt minne. Och jag-tänkte då för mig själf: Ja, det är blott alt för troligt. Det

är icke värdt att insöfva sig i några falska förhoppningar angående hvad som är moraliskt möjligt eller omöjligt. I betraktande af, hvad man åtminstone i Sverige anser sig kunna tillåta sig, när det gäller att komma en motsatt mening till lifs, så5

fins det snart sagdt ingenting, som kan kallas för moraliskt omöjligt. Låt de mest uppenbara förvrängningar af fakta blifva på ett för alla påtagligt sätt uppvisade; må någon, som är i minoriteten, på det skamligaste sätt angripas på heder och ära; låt en person genom offentligt uttalade osanningar, som det ligger i vårt byråkratiska samhälles intresse att få trodda, blifva bragt i det största tänkbara oförtjänta trångmål — men vänta icke, att någon, hvilken däraf ej har direkt fördel, skall oegennyttigt taga honom i försvar. Vänta icke, att någon almän rättskänsla skall resa sig till hans förmån. Ty den almänna rättskänslan sofver. Och den torde icke vakna, förrän den stora massan af medborgare en gäng får känna, att den nuvarande reaktionens närmare eller fjärmare målsmän kanske icke menat dem så aldeles väl. Och hvad som gäller i almänhet, gäller också oss, hvilka tillhöra den nyare literaturen.

Alt detta tänkte jag redan då. Men det fans dock en sak, som tröstade mig. Och det var denna: »Den nyare literaturen», tänkte jag, »har i almänhet på ett så försynt sätt behandlat sedlighetsfrågan och därmed sammanhängande ämnen, att från denna synpunkt svårligen någon person med anseende skulle vilja rikta en attack mot den nyare literaturen i almänhet. Låt vara, att några excesser hos denna literatur kunna uppletas, så måste i alla händelser en möjlig attack af ofvannämda art, rikta sig mot dem. Ty att någon skulle ha panna att göra den nyare literaturen i almänhet ansvarig för vissa öfverdrifver, som onekligen förekommit, det är väl omöjligt».

Det kan kanske tyckas, som om ofvanstående reflexioner just ej äro synnerligen optimistiska. Men att de i alla fall varit mer optimistiska, än hvad de närvarande förhållandena berättiga till, det berodde därpå, att jag då ännu icke gjort bekantskap med den författarpersonlighet, som afslöjar sig i broschyren om »Strindbergsliteraturen och osedligheten bland skolungdomen». Lektor Personne har emellertid i detta fall visat mig, att äfven de mest moderata förhoppningar kunna komma på skam, och när jag nu vill söka besvara den frä-6

gån: »Hvad lektor Personne vill?», så sker det icke därför, att jag genom de skäl, jag hoppas kunna gifva för min uppfattning häraf, tilltror mig att kunna draga opinionen på min sida. Då jag icke ämnar komma med sensationshistorier eller skrämmande fantasispöken, utan helt lugnt tänka hålla mig till, hvad jag i denna sak tror vara förnuftigt och rättvist, så skulle det i sanning vara ett jätteverk, om jag här kunde afgå med segern. Men jag vågar uttala det stora ordet, att när den tillfälliga oron lagt sig, skall framtiden, om denna sak når dess öron, taga mitt parti. Möjligen är detta likgiltigt för hr Personne. Men för mig betyder det mycket.

Jag vill då börja med böljan eller med de första orden i hr Personnes bok. Hr P. yttrar där följande: »Med Strindbergsliteraturen menas i denna lilla skrift alla »Det unga Sveriges» literära alster, hvilka till innehåll och tendens äro beslägtade med August Strindbergs »Giftas», »Tjensteqvinnans son» och »Jäsningstiden». Hvarför just denna benämning för korthetens skull blifvit väld såsom ett sammaufattande slägtnamn på flere likartade literära företeelser i bunden och obunden stil, torde icke behöfva förklaras.»

Detta är ett enkelt sätt för hr P. att komma ifrån en förklaring, hvilken tilläfventyrs varit något genant att afgifva. Men vi, som önska en dylik förklaring, och som länge och noggrant forskat efter, hvarför hr Personne användt denna benämning, vi måste söka efter en dylik. Och vi finna detta skäl däri, att hr P. genom att använda detta namn möjligen kan lyckas inbilla den stora hopen af läsare, hvilka som bekant lätt nog läsa en kort broschyr, men ofta sakna tid och lust att sätta sig in i en hel literatur — att inbilla denna stora hop af läsare, säger jag, att den nyare literatur, hvilken här angripes, sammanfaller med, hvad hr P. kallar för »Strindbergsliteraturen». Detta är nog ett lätt och ledigt sätt att göra ett angrepp, men det är knappast ett hederligt. Men då hr P. mera synes hafva eftersträfvat det förra än det senare, så vill jag inskränka mig till att säga, att det lätta sättet icke alltid är det, som är det mest rekommendabla. Ty för det första är namnet oberättigadt, emedan7

Strindberg, som skrifvit så mycket, verkligen äger rätt att fordra, att hans namn får stå som skylt öfver hela hans författarskap, ej blott öfver den del däraf, som lättast kan sättas under debatt. Men för det andra — äfven om

detta lilla granlagenlietsskäl ej är af den art, att hr P. kan taga hänsyn till det — är detta namn totalt vilseledande. Ty just i könsfrågan står Strindberg i det stora hela totalt ensam inom den svenska literaturen. Hr P. har också klokt nog ej vårdat sig om att med ett encla citat visa samstämmigheten mellan den nyare literaturen och de satser af Strindberg, som han citerar. Namnet är honom nog. Han har uppfunnit ett bekvämt slagord, och han litar på, att almän-heten ej skall genomskåda lögnen, som ligger bakom.

Var det nu, frågar man sig, för hr P. omöjligt att veta. att den nyare literaturen ej får och ej kan, om man vill hålla sig till sanningen, göras solidarisk med Strindberg? Nej, visserligen icke. Revyn 1885 med uppsatserna af hrr K. af Geijerstam och Bernhard Meyer* har tydligt visat, att de yngre skriftställarna visst ej visat sig vara några slafviska eftersägare af Strindberg, utan att tvärtom betydliga diver-genser finnas, särskildt i hvad som rör könsfrågan. Revyn 1886 bekräftar detta ytterligare. Och det mest komiska är, att de båda uppsatser (af hrr H. Branting och Gr. Norden-svan), hvilka hr P. anför som bevis för de unga författarnas kritiklösa beundran för Strindberg, tvärtom bevisa motsatsen. Båda dessa uppsatser behandla andra delen af »Giftas». Enligt hr P:s egna citat talar hr Branting om »galenskaperna i företalet och här och där i diverse notiser, hvarmed några ark mot slutet fylts. Vidare yttrar hr Branting, att den kvinnofiendtlig a tendensen som ett löst påhäng skämmer det

* Att jag här ej i likhet ined en anonym kritiker i Stockholms Dagblad (se artiklarna om revyn]885) nämner Robinsons uppsals, beror därpå, att Kobinson naturligtvis ej kan räknas till »de yngre». Det kan ju vara tråkigt för en del af reaktionens målsmän, att en äldre ansedd författare i vissa frågor, diir han finner det rättvist, tar parti för dem, som opinionen angriper. Men hvarför skall det ljugas bort?

Förßs anm.8

hela ocli förvrider teckningen så att den blir onaturlig. Och hr Nordensvan förklarar rent ut: Den nya delen af >> Giftas» kan ej försvaras, hvarken till sin tendens eller till sitt skrifsätt. Är detta ett språk af kritiklösa eftersägare? Ja, så påstår hr P. Och hvarför? Jo, därför, att båda dessa kritici tillåtit sig anmärka, att det fins »perlor» i samlingen. Då har hr P. kursiverat ordet »perlor» och därigenom kanske trott, att det öfriga därigenom vore utplånadt. Jag vill då blott fråga hvem som är mest fanatisk: den som ser per-lorna, men därför ej förnekar galenskaperna. Eller den som af hat mot galenskaperna, vill förbjuda äfven andra att se och erkänna perlorna.

Jag tror, att en optisk granskare här skall förklara, att det är hr P., som är fanatikern, och som gör sig skyldig till mindre korrekta kritiska hokus pokus i akt och mening att förvända synen på hederligt folk.

Och när hr P. yttrar sig om kritikerna öfver »Giftas» n:r 2, så är det karakteristiskt, att hr P. förbigår en recension af mig, hvilken förekom i »Dagens Nyheter», strax efter det att nämda bok hade kommit ut. Hr P. kan nu säga, att denna uppsats varit honom obekant. Jag kan då endast beklaga, att hr P. just kommit att förbigå den af nämda uppsatser, hvilken i tonen varit den skarpaste, ocli då en person naturligtvis bör vara böjd att återtaga beskyllningar, som hvila på förbiseenden eller misstag, så aftrycker jag här den nämda uppsatsen, hvilken har följande måtto:

Fan må ta den, som retade upp mensklighetens två hälfter mot hvar andra! Den har ett slort ansvar.

August Strindberg.

(Första delen af »Giftas»).

Uppsatsen i dess helhet hade följande lydelse:

I en karakteristik af August Strindberg, första gången tryckt våren 1883 i »Dagens Krönika», citerade den, som skrifver detta, med anledning af Det nya riket, som då utgjorde ett af dagens literära diskussionsämnen hvad den bekante Tham af Dagsnäs yttrar om Thorild: »Min herres9

skrifter utgöra en blandning af den rätta sanningen och enskildt agg, privatgräl».

Citatet föll mig åter i minnet vid genomläsandet af den i dagarne utkomna andra delen af »Giftas», dock med den skilnad, att blandningen synes betydligt förändrad. Förr var det sanningen, som var öfvervägande. Agget föll

endast in här och där som ett illa skorrande missljud. I förevarande arbete åter synes det som om sanningen väl ofta hade fått stryka på foten. Och hvad som nu står kvar är i clenna böle, så vidt vi kunna upptäcka, ett hetsigt, oresonligt och ofta rått agg. Mot hvad? Ja, det är icke alltid så lätt att af själfva framställningen bli klok på.

När den första delen af »Giftas» kom ut, var det ett ord i sinom tid. Vi tala icke här om ett och annat uttryck^ som stötte, utan vi tala om själfva saken, innehållet, meningen. Den var ett ord i sinom tid, emedan den intog en särskild ställning till den samtida literaturen i frågan, som ledt sitt ursprung från »Ett dockhem» samt mynnat ut i »En handske» och författarinnornas indignationsliteratur. A ena sidan kan denna literatur icke frikännas från det felet, att den bragt i glömska äktenskapets s. k. natursida, själfva det samband makar emellan, som ligger i att ega gemensamma barn, med ett ord: den naturliga (icke konventionella) samhörighet, som finnes mellan en man och en kvinna, hvilka älska eller älskat livar andra, något som innerst icke beror på samstämmighet i åsigter eller dylikt. A andra sidan hade den här åsyftade literaturen genom sitt starka och berättigade angrepp på de svåra sociala förhållanden, som taga sig uttryck i och sammanhänga med prostitutionen, äfven åstadkommit ett ondt. Den hade väckt till lif en hätskhet mot männen och männens lif fore äktenskapet, som tog sig uttryck i häftiga och ofta oresonliga deklamationer, men glömde att taga hänsyn till och undersöka faktiska förhållanden. Och detta lättvindiga sätt att behandla dessa och dithörande allvarsamma saker är egnadt att rent af väcka hat och afvoghet mellan könen, i stället för att lära dem att förstå och därigenom också förbättra10

hvar andra. Ty hvad man icke förstår, kan man icke heller hjelpa till att förbättra. Och ingen kvinna inverkar förädlande på en man genom att slå döförat till och undfägna honom med handskkastning, när han vill förklara henne sitt lif.

I dessa berörda fall var »Giftas'» första del en behöflig och berättigad reaktion. Den kom icke med ideala kraf, den förstod och sympatiserade med äktenskapet i dess hvardagliga, men därför icke mindre berättigade företeelser. Det var en sund bok och en frisk bok, som hurtigt och gladt, om också en smula vårdslöst, skrattade en hop dumma och onödiga hjärnspöken i hjäl.

Det märkvärdiga med den andra delen af »Giftas» är, att den slår i hjäl allt, hvad den första delen byggt upp. Den första delen försvarade och bjöd aktning för kvinnans ställning som maka och moder. Den andra delen är skrifven emot kvinnan som kvinna. Den är en genmgående hetsig och påtagligt osann attack, som blir så mycket svårare att fördraga, därför att den allt igenom bär en sådan prägel af personligt hat. Hvarför? Och mot hvad? Man förlorar sig förgäfves i gissningar.

Men sä mycket är säkert, att denna bok mer än någon annan är egnad att (fast i alldeles motsatt riktning mot den nyss antydda riktningen) sätta split och misstroende mellan mänsklighetens två hälfter. Och därför är denna bok en dålig bok, som skulle vara farlig om den icke lyckligtvis som konstnärlig produkt stode långt under sin författares nivå.

Det finnes naturligtvis i denna bok sidor, som äro preg-lade af Strindbergs hela genialitet. Och ett par af berättelserna äro förträffliga. Men i allmänhet är denna »Giftas» långt underlägsen den föregående. Och när vi söka komma under fund med dess egentliga syfte, kunna vi hålla oss till företalet. Som bekant är Strindberg icke lycklig som företalsförfattare. Han framställer i sina företal ofta meningar, hvilka äro så bizarra och ohållbara, att de, hvilka haft sinne för Strindbergs stora författareegenskaper, vanligen11

brukat bilda sig en föreställning om hans böcker med förbiseende af företalet. Men i detta arbete är detta omöjligt. Ty här bilda företal och berättelser beklagligt nog ett sorgligt sammanhängande helt.

Hvad innehåller då detta företal? Och hvad är syftet med denna bok?

Strindberg vill i denna bok visa, att kvinnan är en föraktlig och dålig varelse, som på alla punkter är mannen underlägsen, utom i dålighet. Och före företalet har han bifogat en del citat af delvis framstående namn, hvilka skola vara egnade att gifva stöd åt Strindbergs uppfattning i det syftet. Men nu är olyckan den att dessa citat, med undantag af Schopenhauers och det långa, osignerade slutcitatet, icke alls bevisa eller styrka, hvad Strindberg med sin bok i öfrigt velat framhålla. Rousseau säger i det af honom citerade stället, att männen i fråga om makt

ha allt att vinna på könens likställighet; Aristokles säger, att det icke är någon skilnad pä, om kvinnorna styra oss, eller om de styra de styrande; Max Isordau förklarar, att den författande kvinnan liksom mannen behandlar kvinnan konventionelt; Godin anser den franska lagen om faderskapet för enfaldig; Georg Brandes påpekar fördelen af kvinnans frigörelse, därigenom att hon då kan på ett verksammare sätt blifva mannens medhjälparinna i kampen för tillvaron; Herbert Spencer påpekar behofvet af ett noggrannare studium i jämförande köuspsykologi, innan kvinnorna inom samhället likställas med mannen; och Annie Bessant vidrör ett orättvist sakförhållande, som i England kan bli en följd af ett par underhaltiga lagparagrafer.

Och allt detta ställer Strindberg i spetsen för sin bok för att dymedelst gifva stöd åt sina där uttalade åsigter. Yi skola se till, i hvad sammanhang Strindbergs bok kan anses stå med ofvan omnämda citat.

Strindberg börjar sitt företal med den egendomliga förklaringen, att kärleken är en egenskap, »som synes vara uteslutande mannens». »Mannen offrar allt för att fà lefva med den qvinna han älskar». Kvinnan däremot »älskar12

mannen endast i och med de fördelar, han erbjuder. Och sedan han på detta sätt »konstaterat» kvinnans genomgående egoism, framställes följande öfverraskande påstående: »Att ta betaldt för sin gunst är kvinnans uppfinning. I prostitutionen tar hon betaldt per gång, i äktenskapet per ackord. Det är samma sak».

Det skulle föra oss för långt att uppvisa, hvar felslutet ligger i denna sats, som är så barock, att man nästan måste skylla den på sjukliga hallucinationer. Men i allt det följande visar Strindberg, hvarför han hatar kvinnorna, samt ur hvilken egenskap han för sin del tror sig kunna härleda alla de verkliga och inbillade svagheter, som han med rigtigt raseri uppletar hos kvinnokönet.

Kvinnan är efter Strindbergs mening lat. Hon har aldrig deltagit i mannens arbete, hon har undandragit sig allt ansvar, hvarje börda, och Strindbergs fanatism i fullföljandet af denna tanke går så långt, att han till och med söker förneka kvinnans lidande, när hon föder barn till verlden,! som llan påstår vara uppblandadt med en stark känsla af vällust (!).

»Kvinnan ljuger», påstår han, »då hon säger att hennes tid varit upptagen med barnen och hushållet». (Hvilket Strindberg själf sagt i förra delen af »Giftas!») »Ty», fortsätter han, »hon har kastat sitt arbete på 1) barnmorskan, som förlöst henne (!), 2) pä amman, som gifvit di, 3) på skolmamsellen, som gifvit uppfostran, 4) på köksan, som lagat maten, 5) på pigan, som städat mannens ram, 6) på husan, som lagat mannens skjortor och sytt i de berömda knapparne i byxorna, 7) på hushållerskan, som skött hela hushållet.»

Vi förneka icke, att ett missförhållande till mannens nackdel vid arbetet för familjens utkomst, särdeles inom vissa klasser, stundom varit rådande, ej heller ett annat, längre fram förekommande yrkande af Strindberg, att kvinnan så väl inom som utom äktenskapet, bör ega skyldighet att bidraga till sina barns underhäll. Men detta är, åtminstone i ef t förhållande, redan fallet. Ty den af Strindberg så trium-13

ferande omtalade »barnuppfostringshjälpen» är endast ett bidrag från mannens sida, som i förhållande till hvad modern far göra, är alldeles för lågt tilltaget. Och det är sannerligen intet bevis för mannens uppoffrande sinnelag att påminna om denna lag. Den visar tvärt om, att männen från urminnes tider mätte ha haft benägenhet att i detta fall springa ifrån sina skyldigheter. Ty det har ej behöfts någon lag för kvinnan att behålla och vårda sina barn. Det har hon i de ojämförligt flesta fallen gjort ändå.

Hvad åter alla de öfriga uppräknade anklagelsepunkterna angår, så drabba de icke och kunna till följd af sin natur icke drabba annat än kvinnor af öfverklassen. Och det lustigaste af allt är, att hela denna tirad egentligen icke är ett angrepp på kvinnan. Ty hvem får uträtta alla dessa sysslor, som »kvinnan» skjuter ifrån sig? Jo, barnmorskan, amman, skolmamsellen, köksan, pigan, husan och hushållerskan. Men det måtte väl vara kvinnor.

Om man undantar förebråelsen n:r 1, som helt enkelt är nonsens, så finnas nog fall, som gifva Strindberg rätt, till och med ganska många fall. Men detta angrepp stannar vid att som sagdt vara en ldassförebråelse, som gäller hela vårt samhällslif, och de kvinnor, mot hvilka Strindberg eljest häftigast utfar, nemligen de tänkande och frigjorda kvinnorna, äro de första att falla domen öfver de kvinnor, som vårdslösa sina pligter. Dessa kvinnor

vilja ej undandraga sig sina förpligtelser, därför att de äro besvärande; de vilja ej lassa bördan (hvarken den ekonomiska eller någon annan) uteslutande på mannen, ej ens enbart på den tjänande klassen; de äro för stolta att bero af mannen, och deras sträfvan går just ut på att stå som kamrat vid mannens sida i lifvets strid, med honom delande arbetets frukter — men äfven själfva arbetet.

I den förra delen af »Giftas har Strindberg angripit vissa öfverdrifter och missrigtningar i denna af honom föraktligt kallade »kvinnorörelse». I denna delen har han smädat själfva denna sträfvan, hvilket skulle betyda mindre. Men han har äfven smädat hela det kön, som af naturen är

J14

ämnadt att vara våra bästa vänner, liksom vi att vara deras. Och därför är denna bok ett dödfödt arbete liksom allting, hvilket skrifves utan kärlek.

Ty när könens förhållande börjat att debatteras, då fins intet, hvilket så allvarligt behöfver ihågkommas som detta: Må vi ej låta sekelgamla, rättvisa eller orättvisa förebråelser ställa oss i harnesk mot hvar andra! Låt oss framför allt

förstå allt! Ty att förstå allt är att förlåta allt.

* *

*

Det är onödigt att mera i detalj genomgå denna boks inkonseqvenser och misstag. Det skulle vara lätt att ur Strindbergs föregående arbeten uppvisa citat, hvilka helt och hållet strida mot denna boks hela tendens. I hur hög grad man i hans föregående produktion kan spåra »Ankläuge» till dessa förflugna och vilseledande åsigter, är en sak, som ej är lätt att utreda.

Men en sak må anmärkas som en slags förhoppning. Denna bok är skrifven före de båda utkomna delarne af »Tjensteqvinnans son». Må detta innebära en förhoppning om, att denna bok måtte beteckna, icke en tillbakagång, utan en tillfällig sjuklighetsyttring! Må vi hoppas, att författaren till »Röda rummet», »Svenska öden», »Mäster Olof» och »Lycko-Pers resa» måtte förjaga det frö till ett ondt, som visar sig i en dylik produktion!

Eljest har den svenska literaturen lidit en stor och för

det närvarande oersättlig förlust.

* *

Det förefaller nästan, som om språket i denna uppsats skulle vara tydligt nog. Om man icke till förkastelsedomen öfver ett arbete fogar (efter hr P:s önskan) förkastelsedomen efter en skriftställares hela förra och blifvande verksamhet, så är detta endast en akt af rättvisa, som endast den blindaste fanatism kan ha lust att klandra. Men när alla dessa aktstycken (och ännu flere) finnas, då synes det, som om hr P. för sitt angrepp på den nyare literaturen borde ha valt15

en annan foriri än som skett. Han borde ha utredt de olika strömningar och olika uppfattningar, som inom denna litteratur förekomma. Och sedan hade han naturligtvis haft full rätt att uttala sin förkastelsedom öfver alla dess företeelser hvar för sig. Men han hade då måst besvära sig med att gifva litet divergerande skäl för dessa eventuela domar. Och förkastelsedomen hade då varit svårare att formulera.

Som det nu är, har hr P. nöjt sig med att kategoriskt taga hela den nyare litteraturen i klump. Och jag tror mig i det föregående ha visat, hvad jag i det följande ännu ytterligare ämnar betona, nämligen att detta skett mot bättre vetande.

Men ehuru jag tror, att det som i fråga om Strindbergs förhållande till den nyare literaturen tills dato blifvit sagdt, bör vara alldeles tillräckligt för att öfvertyga dem, hvilka ej se sin fördel i att säga motsatsen, om huru härmed

rätteligen förhåller sig, så vill jag dock tillägga ett och annat, som länge legat mig på hjärtat, men som jag förut saknat tillfälle att få uttala. Och jag hoppas, att när jag yttrar mig så direkt, som jag nu ämnar att göra, sagan om kotterikritik måtte försvinna. Jag kan icke hindra samvetslösa antagonister att upprepa en ofta vederlagd faktisk osanning, men jag kan möjligen komma någon del af allmänheten att upphöra att tro den.

Men det må dock vara tillåtet att säga, att ett uttalande om en del af Strindbergs senaste arbeten kostar mig en god del själföfvervinnelse. * Och att jag ändå, liksom förut i den citerade artikeln ur »Dagens Nyheter», icke undandrager mig detta, beror därpå, att jag tror, att »det nya systemet», som börjar dyka upp, det fordrar framför allt af sina anhängare sanning, denna sanning må sedan vara aldrig så plågsam att uttala. Och det må kännas svårt att yttra sig ogillande om en vän. Men ännu svårare blir det, när det gäller mer än en vän, när det gäller den,

* Jag behöfver knappt säga, att jag hit ej räknar ett så distingue-radt arbete som »Jäsningstiden», hvilket d:r K. Warburg träffande karaktäriserar som aristokraten bland Strindbergs arbeten.16

om hvilken man en gång i ungdomens- dagar hoppats, att »han skall göra't». Och det är därför, att jag tror den liberala saken gälla mer än Strindberg, som jag nu känner mig tvungen till det för mig svåraste af allt: nämligen att angående vissa af hans arbeten i viss mån gifva den allmänna opinionen rätt.

Och jag vill då säga, att det synes mig, som om de unga skriftställarne understundom varit för hänsynsfulla mot Strindberg, samt att de ej tillräckligt klart låtit se, hur stor meningsskiljaktigheten mellan dem och honom ofta varit. För personer, som studerat och följt med literaturen, fins det ingen ursäkt, när en förblandning här äger rum (ocli det är ju till denna kategori hr Personne vill räknas?) Men för den stora allmänhetens räkning är ett misstag förklarligt. Ty uttalanden om Strindbergs senaste arbeten af de yngre skriftställarne hafva ej varit många. Och då den konservativa pressen i dessa fall gjort allt för att öka summan af osanningar och den liberala pressen ytterst litet för att minska den, så är det förklarligt, att de unga författarna ofta tegat, emedan erfarenheten visat, hur föga ett uttalande gagnat deras sak. Detta är bättre än vissa personers taktik, hvilka genast stämma in i det allmänna skränet, så fort deras sociala anseende står på spel. Och att de unga författarna, som det synes, endast med motvilja yttrat sig om Strindberg, när de ej kunnat göra det med sympati, det hedrar dem. Ty de ha tänkt på hans första arbeten, de ha tänkt på »Svenska öden», de ha tänkt på »Utopier», många också på första delen af »Giftas.» Därför har, midt under den kritik, som på sista tiden äfven från de yngre skriftställarna mött Strindberg, förnummits en ton af sympati, hvilken ägnats, ej blott den store skriftställaren, utan äfven den nian, som mer än någon varit orättvist förföljd. Och därför ha också så många af de yngre skriftställarna angående Strindberg valt att tiga, då de eljest måst angripa. Och för denna förlägna tystnad, hvars orsak, efter allt hvad som ändå från detta håll blifvit sagdt — bör vara ganska genomskinlig, anklagar jag i synnerhet dem, hvilka hafva17

tidningar till sin disposition, och som nästan hvar vecka producera kritiker öfver literära företeelser, men som af någon oförklarlig försigtighet städse vetat att hålla sig undan, just när ett öppet uttalande som allra bäst varit behöfligt.

Men det fins en regel, som gäller i sällskapslifvet, och som i viss mån kau äga sin tillämplighet äfven här. Och det är den, att en gentleman kan äga rätt att behålla sin mening för sig. till dess att han blir tillfrågad. Men blir han detta, kunna omständigheterna vara af den art, att han är skyldig att svara. Och en sådan fråga anser jag genom lir Personnes bok vara ställd till de yngre författarna. Om denna fråga komme endast frän hr P., skulle jag ej bry mig om att svara. Men hela den allmänhet, som tror på en bok sådan som hr P:s, är i själfva verket den, som framställer frågan. Och då måste svaret komma.

Och då vill jag angående Strindbergs uppfattning af könsfrågan säga, att jag i deiina punkt alldeles icke vet, hvad som är Strindbergs åsigt eller icke. Det är ett enkelt sätt att utleta hans mening, ifall hvar och en tar fram de punkter, i hvilka han sympatiserar med Strindberg, och kallar detta för »kärnan» i hans framställning samt sedan förklarar, att han omfattar med sin öfvertygelse denna kärna. Jag är rädd, att vi då skulle få lika många kärnor som uppfattningar. Antag t. ex., att jag framdroge de uppslag i Strindbergs framställning af könsfrågan, som tilltalat mig, och förklarade detta vara »kärnan», i hvad Strindberg om denna sak sagt. Antag vidare, att jag frågade Strindberg, om jag uppfattat honom rätt. Jag är nästan öfvertygad om, att han härpå skulle svara nej och

säga, att »kärnan» vore något helt annat. Och detta gäller naturligtvis äfven andra, just emedan Strindberg i denna sak yttrat sig på ett så motsägande sätt. Därför tror jag icke, att man gör hvarken själfva saken eller Strindberg eller sig själf någon tjänst, ifall man söker uppehålla föreställningen om en öfverensstämmelse i meningar, som inte fins. Jag anmärker detta särskildt med anledning af ett uttalande, som i ett föredrag fälts af licentiaten Wicksell.

218

Hvad var tankegången i Giftas n:o 1? Jo, det var ett försvar för kvinnans naturliga ställning som maka och moder, ett förhärligande af kvinnan inom hemmets sfer. Hvad var tankegången i Giftas n:o 2? Jo, det var en attack mot kvinnan som kön, ett förnekande af alla goda egenskaper hos mänsklighetens ena hälft och framför allt ett förringande af hela det arbete, som en kvinna ägnar sitt hem. Och detta är blott ett exempel bland de många, som skulle kunna framdragas, på hur inkonsekvent Strindberg yttrat sig i könsfrågan, och hur motsägande hans uttalanden sinsemellan äro. Därför tror jag som sagdt, att man knappast ännu kan säga, hvad Strindberg i denna sak tror eller icke tror. Ty den sysselsätter honom för närvarande så starkt, att han knappast hinner tänka på annat, och han slänger fram sina hugskott, i den ordniug de växa fram inom honom själf, i stället för att gifva sig tid att vänta, till dess att de våldsamt arbetande tankarne ordnat sig. Därför går det ej an att, som hr P. gör, taga ett par lösa citat och däraf konstruera fram en hidös uppfattning af kvinno- och sedlighetsfrågan, som" motsäges af andra citat på audra ställen. Och det går lika litet an att taga de gynsamma citaten och förklara, att. »kärnan» ligger i dem.

Men hvad som angående Strindbergs senaste uttalanden i könsfrågan, måste sägas och sägas med bestämdhet, det är, att i hans uppfattning kommit ett drag af råhet, som är upprörande. I Giftas n:o 1 förekom ett eller annat uttryck, som kanske stötte de finkänsliga på samma gång som de pryda. Men i Giftas n:o 2 och ännu mer i åtskilliga uttalanden i denna sak, som från Strindbergs sida förekommit i tidningar har tillkommit ett slags råhet, som sannerligen sträcker sig djupare än till blotta uttrycket. Den har trängt in i tankegången. Ty om Strindberg säger, att äktenskapet är »en inrättning för att de (makarna) skola para sig», eller att äktenskapet endast är en annan form för prostitutionen, där kvinnan »tar betaldt per akord», eller att de prostituerade kvinnorna i allmänhet föra en ganska lycklig tillvaro — då är detta saker, som kräfva protester främst af dem, hvilka19

sträfva för, att man i dessa frågor skall komma till en uppfattning, hvilka är mindre vidskeplig än den sedvanliga. Och att detta ej nog ofta blifvit sagdt lika direkt förut, det är ett fel. Må så vara. Men det är ett fel, som bör kunna förlåtas. Ty det är ädlare att känna sorg öfver, att ett stort geni förgår sig än att hånjubla däröfver. Och då tiger man gärna.

Men om brist på logik i förening med en brutalitet, som är en dålig ersättning för den andliga råhet, mot hvilken Strindberg i sina tidigare arbeten så framgångsrikt uppträdt är mig antipatisk, så är detta ej mindre fallet, när jag i en bok som ger sig sken af att vilja påvisa detta, möter samma egenskaper, ehuru endast i en ännu större och vidrigare grad. Och när jag nu ej tvekat att säga min mening om Strindbergs senaste produktion, så ämnar jag cj häller återhålla min tanke om hr Personnes sätt att skrifva kritik.

Hr P. talar i sin bok om osedligheten bland skolungdomen, och han spar härvid icke på färgerna. Han berättar, att han själf varit »ren». Liksom fariseen tackar han gud, att han icke är såsom andra människor, specielt icke som denne publikanen. Han skryter af att städse ha varit i godt sällskap, och med Tartuffeartad självkärlek blickar han ned på alla dem, hvilka icke varit lika lyckligt lottade.

Och så säger han, att osedligheten bland skolungdomen kommit af literaturen.

Det är en gammal, gammal förebråelse, som hr P. här upprepar. Hvem mins icke från skoltiden, hur en eller annan bornerad lärare brukade härleda franska revolutionen från den literatur, hvilken vi sedan lärt oss att betrakta endast som en frukt af samma omständigheter, hvilka framkallade revolutionen. Sak samma här! Hr P. konstaterar, att fall af osedlighet upptäckts bland ungdomen, och därmed anser han sig ha bevisat, att detta är följden af den moderna literaturen! Och hr P. tillägger, att han frågat sig för hos erfarna män och däraf kommit

till den slutsatsen, att osedligheten nu tagit värre former än någonsin.

Först och främst vill jag svara härpå, att jag ej kan tro, att skolungdomen frestats till osedlighet af att läsa Strindbegs20

böcker. Har detta skett i något enstaka fall, så blir det ett undantag, icke regel. Och hvilade osedligheten på så lösa grunder, då vore den i sanning ej svår att motarbeta. Då voie sedlighetsfrågan icke en lifsfråga, utan en fråga af mycket underordnad art. Om detta händt i något enstaka fall, så är detta ej ett skäl att så häftigt som skett, vända sig mot den nyare literaturen. Förhindra den omogne ynglingen att läsa, hvad som ej passar for hans ålder — om ni så vill — men förstör icke medlet att underhålla det intresse för dylika frågor, som verkligen blifvit väckt, och som för öfrigt här och där skymtar fram äfven hos hr P. själf. Ty så ytliga äro ej osedlighetens orsaker, som hr P. tror. Forska i vår uppfostran, i vårt familjelif, i våra lefnadsvanor, i våra dietiska förhållanden, i ärftlighetsfenomenen, i hela vårt sociala lif — och ni skall finna orsaker, som samverka för att framkalla det oefterrättlighetsförhållande, som nu är rådande. Men kom icke och ropa: bort med den literatur, som behandlar dylika ämnen! — så fort ni själf har en annan åsigt än torf. Ty denna literatur kan ha sina fel. Jag tror mig i det föregående hafva visat, att ej häller jag är blind härför. Men det är dock denna literatur, som i denna fråga väckt sinnena, och kunskapen är första vilkoret for framåtskridandet, vare sig i fråga om sedlighet eller något annat.

Men skall man ifra mot literatur, då frågar jag hr P.: Hvarför har ni ej ifrat mot den liderlighetslektyr, som i förseglade omslag plägar leta sig väg till skolbänken lika väl som annorstädes? Hvarför har ni ej angripit just denna literatur, hvilken som bekant brukar köpas och studeras af just de ynglingar, hvilka utmärka sig för en brådmogen sinlighet? Hvarför har ni ej angripit de slippriga operetterna? Hvarför har ni ej ett ord emot Café-chantant-visor eller en lektyr sådan som exempelvis »Stockholmsflickorna vid lyktsken», som visserligen utkommit efter Er broschyr, men som räknat talrika anförvandter dessförinnan? Och slutligen hvarför har Ni icke ett ord att säga mot de obscena fotografier, som man icke sä sällan kan finna just i halfvuxna skolgossars bröstfickor?21

Hvarför? Är det därför, att Ni är okunnig om alt detta? Eller skall man på frågan, hvad lektor Personne vill nödgas svara: jo, ban vill af något skäl komma den nyare literaturen till lifs? Och lyckas detta, skall han känna sig lugnare i fråga om osedligheten — äfven om den fortvarar.

Den literatur som hr P. angriper, har åtminstone den förtjänsten, att den, äfven där man ej kan vara af samma mening, dock talar al var, och den har häller ej gifvit upphofvet till den öfverklagade osedligheten. Det är ej de omtalade böckerna, som framkallat osedligheten i lifvet. Det är osedligseten i lifvet, som framkallat böckerna. Jag har äfven talat om, att undantag kunna gifvas. Men dessa undantag berättiga ej till hr P:s våldsförslag.

Och när hr P. säger, att han frågat andra om deras mening angående det nu rådande tillståndet, så kan jag lyckligtvis svara honom på samma sätt. Ja, äfven jag har frågat andra om deras erfarenheter. Men eget nog har jag fått ett alldeles motsatt svar som resultat. Här står således påstående mot påstående, och jag erkänner, att ett naket påstående naturligtvis ingenting bevisar (lika litet för mig som för hr P.). Men jag vill dock anföra, hvad jag hört, för att hr P. ej må stå där, som om han bara vore ett eko af alla människors erfarenhet.

Jag har således i denna sak under de senaste 5 åren upprepade gånger samtalat med 50 à 60 års män, med 40-åringar, med män af min egen ålder och slutligen också med ynglingar vid och under 20 år. Och af alt hvad jag kunnat utleta, har det framgått som resultat, att en tilltagande osedlighet bland ungdomen icke kan påvisas. Däremot har jag hört en äldre skolman yttra som sin erfarenhet, att man i en skola, så långt hans minne sträcker sig, mycket ofta kunnat iakttaga, att t. ex. 4:de klassen varit utmärkt för ett osedligt lefnadssätt, medan man icke kunnat iakttaga något dylikt inom de närmaste åldersklasserna eller 5:te och 3:dje klassen, hvilka häraf tyckts varit alldeles oberörda.

En sak vill jag dock medgifva. Och det är, att upptäckter kanske göras oftare nu än förr. Men jag förnekar22

bestämdt, att man har rätt att göra de officiela upptäckterna till några tillförlitliga värdemätare på det faktiska tillståndet. Ty det är högst sannolikt, att de många upptäckter, som nu skett, i hög grad bero därpå, att lärarne nu

mer än förr äro vakna på hvad sedlighetsfrågan betyder. Men det torde ej vara för mycket, om den nyare literaturen i någon mån gör anspråk på att vara delaktig i äran härför.

Angående dessa saker kan man ju i alla fall hafva olika meningar, och det torde dröja länge, innan dessa meningar hunnit att efter skarpa brytningar uppgå i hvarandra. Men det fins en sak, angående hvilken inga hederliga människor borde vara af olika mening, och det är, att när man som hr P. här riktar ett angrepp mot hvilken sak det än må vara, så är man skyldig att framställa denna sak, sådan den verkligen är, och icke först gifva en vrångbild af den, och sedan man med denna vrångbild lyckats skrämma upp sina läsare, utfara i en massa förebråelser, som på sin höjd kunna anses drabba vrångbilden, men icke ha det ringaste att göra med den sak, som på ett så lömskt sätt blir satt vid skampålen.

Tv liur skildrar hr P. den literatur, hvilken han behagat förläna det förfalskade namnet »Strindbergsliteraturen»? Jo, han sammanför efter hvarandra i en behaglig röra en mängd citat, hvilka tillhöra det, af hvad Strindberg sagt, hvari han åtminstone inom literaturen står alldeles ensam, och när han detta gjort, förklarar han helt lugnt:

»Jag har redau redogjort för det hufvudsaklig a innehållet i Strindbergsliteraturen, mest genom att låta författaren tala med egna ord. Därigenom får man den rigtigaste föreställning om denna litteratur. Och detta är för mitt ändamål hufvudsaken. För att vara så litet vidlyftig som möjligt, har jag citerat Strindberg sjelf, »mästaren». Det finns också arbeten af hans lärgossar, som kunna tillerkännas äran att sättas i paritet med den af mig citerade litteraturen, t. ex. hr af Geijerstams »Erik Grane», ehuru denna »Upsalaroman» är vida mera städad och mer psykologiskt sann, än de flesta af hr Strindbergs skildringar ur verkligheten. Men tendensen tycks vara densamma.23

Jag sade, att jag redogjort för det hufvudsakliga innehållet i Strindbergslitteraturen. Der står naturligtvis också åtskilligt annat att läsa. Men det enda positiva innehållet i denna litteratur, det enda, som der klart och bestämdt uppställes såsom målet, det är clen »reformation» af samhället, dess lagar och åskådning, som i korthet kan uttryckas så: fullkomlig frihet i könsumgänget, som börjar när könsdriften vaknar, en frihet utan andra ansvar och pligter än att tillgodose sin egen fördel. Att hvar och en, om han vill och så länge han vill, skall få bilda familj, hör naturligtvis också till denna frihet. Deremot tycks han icke dit vilja hänföra s. k. onaturlig otukt mellan menniskor och djur eller mellan menniskor af samma kön».*

Denna sista sats hör till de slags finesser på insinuationens område, som borde vara tillräckliga att för hvarje tänkande läsare visa, hvad hr P. egentligen går för. Men hvad sägs om detta hr P:s formulerande af »det enda positiva innehållet» i den literatur, som hr P. med godo eller ondo vill åt?

Först och främst är detta en osanning, när det gäl-Strindberg. Han har skrifvit om snart sagdt alla möjliga ämnen, som beröra vårt nutidslif. Och att då få en dylik fras stäld som innehållande sammanfattningen af alt, hvad han sträfvat för, det är dock, äfven efter våra förhållanden, något oerhördt. Jag har förut påpekat, hur sväfvande Strindberg i det hela uttryckt sig i könsfrågan. Och det är mer än ett misstag, det är en lumpen handling af hr P. att vilja beskylla Strindberg för att ha uppställt ett mål, sådant som detta. Det är hr P., som lagt denna »reformation» i Strindbergs namn, och det är hr P., som bär ansvaret för densamma. Om Strindberg låtit undfalla sig några aforistiska utlalanden, af hvilka dylika slutsatser skulle kunna dragas, så är detta ett tadelvärdt lättsinne. Men när hr P. begagnar sig af dessa uttanden för att på äkta prester -ligt sätt tyda allting till det värsta, då är detta alt ett stycke värre än lättsinne. Det är infamt.

* Kurs. af mig.24

Jag är tvungen att i detta sammanhang yttra ett par ord till självförsvar. Ty då hr P. sin vana trogen mot alla, utom mot Strindberg, ej gjort några citat, så står jag rättslös gent emot en sådan beskylning, som angående tendensen i »Erik Grane». (Se ofvanstående citat sid. 22.)

Det är visserligen just icke smickrande, att af hr P. blifva kallad för »städad», och huru vida han är en auktoritet på det psykologiska området, lemnar jag därhän. Föreliggande bok tycks tyda på motsatsen. Men enfin — hr P. har dock gifvit ett erkännande. Och då han i sin framställning för öfrigt just ej visat sig synnerligen mån hvarken

om sanningen eller rättvisan, så måste jag se mig om för att finna ett skäl till denna sällsporda artighet. Och jag tror mig finna detta skäl i den något lömska sats, som afslutar resonnemanget: »Tendensen tycks vara den samma», nämligen den samma, som i de citat af Strindberg, mot hvilka jag på några föregående sidor redan inlagt en gensaga.

Hur kan hr P. ha panna att komma fram med en så djärf osanning? Därtill fordras i sanning icke blott en mindre vanlig portion af oblyghet, utan äfven ett förakt för allmänheten, som ger hr P. mod att uttala hvilka osanningar som hälst, så snart han kan hoppas slippa att bli motsagd. Och genom den skenbara opartiskhet, som ligger i ofvan citerade medgifvanden, har hr P. trott sig kunna gifva sanktion åt den lögn angående tendensen, hvilken han behöfde, för att hans argumentation skulle vara något värd.

Ty hvad innehåller denna bok, i hvad som rör könsfrågan? Jo, den skildrar en ung man af den ovanliga art, som tager sig ungdomens utsväfningar nära, och som därför ryggar till baka för att kasta sig in i detta lif. Men denne unge man, som ser så idealistiskt pä lifvet, har till följd af arf i likhet med flertalet yuglingar under en period af sin gossålder varit hemfallen åt onani. Det är denna omständighet, som gör det till en nödvändighet för honom att tillgripa verkligheten för att undslippa fantasiens hallucinationer. Han slutar sedan som gift, sund till själ och kropp, en lycklig och harmonisk människa.25

Hr P. liar på ett ställe i sin bok gifvit den öfverraskande förklaringen, att han anser lifvet med lösa kvinnor för en värre form af otukt än onani. Följaktligen blir ona-nin en lindrigare form. För mig åter står självbefläckelsen som det vämjeligaste af allt, och om man känner dess inverkan på karaktären och själsförmögenheterna, torde man ej vara benägen att göra en sådan rangordning som den store sedlighetsifraren hr P. visar sig göra. Det är tvärtom på utrotandet af onanin, som uppfostraren och psykologen har att rikta hela sin uppmärksamhet och alla sina ansträngningar. Tv först sedan den upphört att som nu vara regel, i stället för undantag, är det tänkbart, att den manliga fysiken skall äga styrka att tygla en oregelmessig drift.

Vill man söka en »tendens» i min bok, som endast är afsedd att vara berättelsen om ett lif, så må man taga denna. Någon annans fins icke. Hvad jag för öfrigt tänker eller icke tänker om en möjlig allmän monogami och andra därmed sammanhängande frågor, det har jag ej på ett positivt sätt yttrat mig om. Och det må förlåtas mig, om jag drar mig för att uttala mig bestämdt om en sak, som jag erkänner mig icke veta. Hvad jag sagt i »Erik Grane» åter, är ej mer, än att det äger sin giltighet i alla fall.*

Men nu säger hr P., — jag vill för bättre minnes skull upprepa det — att fullkomlig frihet i könsumgänget, som börjar, när könsdriften vaknar, en frihet utan anclra ansvar och pligter än att tillgodose sin egen fördel — det är den reformation af samhället, som den nya literaturen åsyftar. Och härpå svarar jag: detta är en gemen lögn. Det är omöjligt att besvara en dylik obevisad beskylning på annat sätt. Hr P. har — utom Strindberg — endast nämt min »Erik Grane». Angående denna bok tror jag mig ha visat, att den

* Efter mina kritiska föredrag i Finland har man haft mycket brådtom med att utsprida teorier, hvilka jag lär ha förfäktat, t. o. m. angående äktenskapets framlid, om hvilken jag icke yttrat ett ord. Då jag emellertid ämnar publicera dessa föredrag, torde jag kunna hoppas, att mina mera rättänkande möjliga motståndare ville lugna sig, till dess att dessa föredrag utkommit i tryck. Författarens anm.26

icke alls predikar en sats, hvilken för mig står som en nyhet, som jag lärt mig af hr Personne. Men då det är mig omöjligt att veta, hvilka andra böcker hr P. åsyftar, kan jag ej referera flere. Ty något dylikt har ingen af de yngre författarne hvarken sagt eller tänkt, och den enda bok i grannlanden, hvilken uttalat dylika satser, nämligen Kristia-nia-bohemen af Hans Jceger, har mig veterligen icke funnit hvarken beundrare eller själafränder i Sverige.

Men detta är just kärnpunkten i hr Personnes bevisföring mot den nyare literaturen. Med denna punkt står och faller hela hr P:s angrepp. Ar det sant, att den nya literaturen predikat dylika läror som sin hufvudsats, då må allmänheten vara på sin vakt mot clenna literatur. Men är det icke sant, lcan hr Personne ej visa, att detta är sant, clå borde hvarje rättsinnig människa, vensterman eller högerman, kristen eller fritänkare, med afsky vända sig

bort från ett så ilsket och så vrängt försök att komma till lifs, icke åsigter, utan personer. Och i sammanhang härmed vill jag säga, att trots allt livad jag nu kan ha att säga mot hr P., så skulle jag känna mig ännu mera generad af honom, om han vore en af mina meningsfränder. Och från anhängare af hans eget åskådningssätt borde först och främst den rörelse utgå, som på en dylik sappör statuerade ett exempel.

Ty det är i sanning icke nog, när man som nu från detta håll i dagligt tal ofta sker, rycker på axlarna och beklagar »öfverdrifterna», »att han skjuter öfver målet» och dylika intetsägande och banala talesätt. Ty frågan gäller, om det är hederligt eller icke hederligt, att angripa antagonister genom att beljuga clem.

Men det är icke nog med, att hr P. just i själfva hufvud-punkten ger en afsigtligt alldeles' falsk framställning af de åsigter, mot hvilka han sedan utfar i ordalag, som understundom icke äro så särdeles valda. Hans framställning öfver-flödar därjämte af sofismer i den grad, att boken i sin nuvarande form skulle kunna ägna sig till en exempelsamling i logiska bockar. Och därjämte tillåter han sig personliga27

utfall af den art, att råhet i tankegång är ett lindrigt uttryck för att beteckna, hvad man i denna bok bjudes på.

I fråga om sofismerna, som understundom synas bero på bristande förmåga att skrifva eller tänka logiskt, vill jag anföra ett exempel från sidan 68. På tal om det skydd, som hvar medborgare genom tryckfrihetslagen har rätt att fordra för sitt goda namn och rykte, yttrar hr Personne däraf följande:

»Men är ens namn och rykte heligt, så är också familj, familjelif, makars kärlek och kärleksbandet mellan föräldar och barn något heligt — heliga namn, hvilkas kränkande icke får tålas af någon, för hvilken de äro dyrbara. Är angreppet på den enskildes goda namn och rykte, är en ärekränkning af den enskilde en förgripelse på eganderätten* af det * straffbaraste slag, så är detta också fallet med en ärekränkning af familjen. Detta är en förgripelse på tusendens eganderätt och på hela samhällets egendom. Om derför hr Strindberg och andra med honom, derföre att de dervid ingenting hafva att förlora, spotta på och smutskasta familjen och de heliga ordningar, som inbegripas under det namnet, så är det statens skyldighet att bestraffa den fräckheten, genom hvilken kränkes tusendes rätt, eganderätt.»

Jag vill inte uppehålla mig vid det egendomliga uttryck, i enlighet hvarmed bestämmelser i tryckfrihetslagen förklaras i samband med eganderätten. Det är ett misstag, om hvars rätta art flere af hr P:s disciplar torde kunna vara i stånd att upplysa honom. Men sofismen ligger däri, att hr P. försåtligt blandat ihop begreppen familj och enskild person på så sätt, att han öfverflyttat bestämmelser angående privata personer på allmänna resonnemang om en institution. Och saken förbättras icke alls genom det tillägg hr P. gör. Hr P. säger nämligen:

»Ty märk väl: hr Strindberg behandlar ieke sansadt och i städadt språk frågan om familj och äktenskap såsom ett socialt spörsmål, hvarom man kan med honom inlåta sig i

* Kurs. af mig.28

svaromål. Nej, i cyniskt, rått språk bespottar och smutskastar han helt enkelt dessa heliga institutioner; hvarje äktenskap bespottar han såsom »laglig prostitution» och livaije hustru således såsom en legaliserad sköka.»

Jag undrar, hvad en domstol skulle säga, om hr P. eller någon ennan kom och stämde Strindberg för personliga angrepp mot en namngifven persons heder på grund af detta yrkande. Jag förmodar, att domstolen »icke ansåg hr P:s klagomål kunna till någon åtgärd föranleda». En annan sak är, att Strindberg ofta behandlat dessa saker i ett mindre delikat språk. Men det hör inte alls hit. Hela resonne-manget påminner i hög grad, om hvad Palmær på ett ställe säger i fråga om tryckfriheten, som Palmær i motsats mot hr Personne var ganska mån om.

Palmær antager nämligen, att han inför rådhusrätten kan komma att uppbyggas med följande framställning:

»Den anklagade har kallat örnen en roffogel; följaktligen har han smädat örnen. Nu är örnen fåglarnas konung; följaktligen har den anklagade smädat en konung. Men den som smädar en konung, smädar med det samma alla konungar; följaktligen har den anklagade äfven smädat vår egen allernådigste konung.»

Från sofismerna öfvergår jag till att lämna prof på den själens adel, som så vackert karaktäriserar detta arbete,

och jag kan då ej finna något vackrare än den framställning, hr P. lemnar af den sista berättelsen i »Giftas» n:o 2, som bär titeln »Familjeförsörjaren». Man torde erinra sig, att Strindberg här skildrat en författares nervösa kamp med sina tankar vid skrifbordet, när tröttheten och sjukdomen till sist bli honom öfvermäktiga. Och härefter skildrar författaren som bakgrund till dessa kval ett familjelif, som är under-gräfdt genom kvinnans egoism och dålighet. Nu har hr Hjalmar Branting varit, jag vågar säga, nog oförsigtig att i en uppsats öppet tadla Strindberg, för att han på detta sätt skulle ha blottat sina familjeförhållanden. Och af detta uttalande har hr P. begagnat sig för att få göra en attack mot Strindberg och hans familj, som får sin skönaste full-29

andning i följande satser, hvi ka jag ej kan neka mig tillfredsställelsen att citera i hela dess afskräckande utförlighet. Hr P. afslutar sitt resonnemang om denna berättelse på följande gentlemanlika sätt:

»Familjeförsörjaren» är verkligen alltså br Strindbergs sjelfbiografi såsom olycklig författare och äkta man! Ja, då måste hr Strindberg i sanning vara lika djupt olycklig som beklagansvärd. Ty det går bra långt, när en man känner sig gripen af en så vanmäktig förtviflan, att han totalt lösgör sig från till och med den stolthet, som sjelfuppehållelse-driften drifver äfven den eländigaste menniska att i det längsta fasthålla, lösgör sig från den ända derhän, att han gör den stora allmänheten till sin förtrogne i sina lidanden under toffelväldet at en hustru, som super och lättjefullt förslösar den förtjenst, som den stackars mannen, familjeförsörjaren, med svett och möda skrifver ihop. En barmhertig menniska skänker eller bjuder till att skänka åt en sådan olycklig hvad han tigger om, nemligen medlidande. Men derför kan hon icke hysa någon misskund med den olyckliges verksamhet såsom författare, då denna är af det slag som hr Strindbergs. Ty en barmhertig menniska måste också tänka på de många, som genom en sådan usel literatur förderfvas, och icke blott på den olycklige familjeförsörjaren, som af den har sin föda.

Hvad vi emellertid af hr Strindberg sjelf om hans författareskap få veta i den sjelfbiografiska berättelsen Familjeförsörjaren är i korthet följande:

Hr Strindberg nedskrifver för att fä bröd hallucinationer och fantasier, alstrade af lians febersjuka och öfver-retacle hjerna, och han försörjer sig sjelf.\ hustru och barn med att offentligt i skrift smutskasta sin hustru.»*

Om en författare, hvilket man alltid endast med den yttersta försigtighet kan vidröra, skulle låta undslippa sig pinsamma bekännelser, hvilka voro komprometterande för hans privata lif, och är detta fallet här, då har man varit

* Kurs. af hr I\30

vittne till en sorg, som måste ingifva den vörnad, hvilken smärtan alltid har rätt att kräfva. Och man har icke hunnit långt i humanitetsuppfostran, om man anser sig äga rätt att på ett så cyniskt sätt, som här skett, prisgifva en människa åt hånet, därför att hon på en gång är fattig och olycklig.

Låt oss taga ett exempel, som på det tydligaste är ägnadt att ådagalägga, hur rått hr Personne här behandlat ting, hvilka efter vanlig måttstock anses befriade från att behandlas af smädesskrifvarens ogenerade penna. Låt oss antaga, att en prest — ty äfven en prest kan ju vara nog olycklig att lefva i obehagliga familjeförhållanden — i det enskilda lifvet hade gjort ett och annat rön, hvilket han från prediksstolen tänkte använda som exempel ur verkligheten, belysande en moralisk grundsats, som han vill inplanta i sina åhörares sinnen. Ty äfven en prest behöfver understundom att taga sina exempel ur det verkliga lifvet. Nåväl. Denne prest far från predikstolen ut mot några af svagheterna hos det på svagheter så rikt utrustade kvinnokönet, och han har tilläfventyrs varit i tillfälle att göra sina iakttagelser på nära håll.

Antag då, att någon i kyrkan närvarande sade till sig själf: »Det här känner jag igen. Herre gud, pastorn står ju på predikstolen och talar om sin egen —- låt oss säga — svärmor.»

Antag vidare, att någon person mot samme prestman gåfve ut en broschyr, och att han däri yttrade: »Denne prest har från predikstolen smutskastat sin egen svärmor.»

Eller för att taga saken lika finkänsligt, som hr P. själf gör: Denne prest lefver af att frän predikstolen smutskasta

sin svärmor. Ty äfven en prest lefver ju af sina snillefoster.

Hvad skulle man då säga om en sådan person ? Jo, man skulle, och det med rätta, säga, just hvad man nu på många håll till följd af den blinda partiyran underlåter att säga om hr Personne.

Och det är i sanning egendomligt, att när en så finkänslig person som doktor C. D. W. tar sig för att skrifva31

en själafrändes smickrande anmälan af detta vackra alster af sann teologisk förföljelselusta, dä har han, hvilken eljest — for att begagna ett af hans älsklingsuttryck — vid hvarje möjligt tillfälle plägar »rysande vända bort sitt anlete», här icke funnit den ringaste anledning att känna indignation mot en råhet, som denna gång icke blott legat i uttrycket, utan sannerligen tycks hafva gått på djupet hos en person, hvilken så groft kunnat förgå sig.

Men råheten i tankegång visas ingenstädes så tydligt, som när hr P. tar sig för att vädja till myndigheterna. Han skrifver, att allmänheten »tyranniseras» af de unga skriftställarna, af hvilka de flesta äro afstängda från åtminstone alla större Stockholmstidningar. I sanning, hr P. måtte vara bra ömtålig, när han af dessa unga män, hvilka icke äga annan makt än den, som ligger i deras ord, kan känna sig så sårad, att han till och med är litet rädcl för dem. Men längre sträcker sig häller icke hans öfverraskande raptus af tyrannhat. Ty de åtgärder, han föreslår, hafva det starkaste slägttycke med det anfallsmedel, som fordom kallades »boy-cotta», men numera att »Buréna». Och härvidlag skyr hau inga medel. Han stämplar ogeneradt »Ny Illustrerad Tidning», kalendern »Svea» och tidskriften »Norden» som »osedliga». Hvarför? Jo, därför att den ena utgifves af hr Hæggström, hvilken förmodligen som fru Edgrens förläggare (hr H. hade då ännu icke ingått i den nya förläggareföreningen) skall betecknas som farlig, den andre af hr Bonnier, Strindbergs senaste förläggare, och den tredje redigeras af mig, hvilken hör till dem, som äro farliga a priori. Hr P. resonnerar härvidlag tydligen som så: Kan man drabba dessa män moraliskt, så är det bra; kan man drabba dem ekonomiskt, är det ännu bättre. Ty att hr P. på fullt alvar skulle anse, att dessa publikationer falla under rubriken »osedlig literatur», är knappast möjligt.

I fullkomlig stil med detta sätt att angripa står hr Per-sonnes sätt att angripa hr Albert Bonnier, som han naturligtvis önskar att med all gewalt skrämma ifrån att ens utgifva Strindbergs böcker. De ord, han använder, äro sådana,att jag måste upprepa dem, emedan eljest den, som ej läst hr P:s broschyr, omöjligt kan tro dem vara sådana, de verkligen äro. Hr P. jämför hr Bonnier med en bordellförestån-derslca eller tjuf köpare*, uttryck, hvilka jag lyckligtvis genom hr Personnes egen benägna åtanke är befriad från skyldigheten att fålla någon dom öfver. Utom andra goda egenskaper har hr P. nämligen äfven den, att han, efter hvad det tycks, på den ena sidan glömmer, hvad han sagt på den andra. Ty sid. 68, som för hr P. tycks vara ett olyckligt siffertal, yttrar hr P. följande märkliga dom:

»En medborgare har rätt att fordra lagens skydd mot kränkandet i tal och tryck af hans goda namn och rykte. Den inskränkningen i »yttranderätten» lär ingen annan vilja afskaffa än den, som icke har något godt namn och rykte att förlora.»* *

Det är visserligen skilnad på att braska med en princip och att efterlefva den. Men jag kan här ej säga annat, än hvad ädlingen i »Köpmannen i Venedig» säger till Shylock; »Tack, jude, att du lärde mig det ordet.» Och jag vet ej, om jag skall vara ledsen eller glad öfver, att jag åtminstone för en gång kunnat fullkomligt instämma i en af lektor Personne uttalad åsigt.

* * *

Jag tror mig härmed hafva visat:

1) att hr Personne beljugit den nyare literaturen i stället för att påvisa dess möjliga förvirringar, hvarigenom hela hans anfall blir ett hugg i vädret, som icke träffar någon, annat än i svagsynta personers inbillning.

* Och hvarför har hr Bonnier tilldelats dylika benämningar? Därför att han förlagt Strindberg och andra nyare författare. Man må vara aldrig så benägen att oponera mot ett och annat af hvad Strindberg yttrat, så torde dock detta vara en sak, som länder lir Bonnier till heder just under den nu upprörda sinnesstämningen. Ty en författare skall bemötas med skäl, men ej brutalt förhindras att yttra sig. För/:s anm.

** Kurs. af mig.2) att ban gjort sig skyldig till sofismer och råheter, vida öfvergående hvad till och med han själf kunnat hitta på att förebrå Strindberg, som företrädesvis är föremål för hans angrepp.

Men äfven om hans anfallsmetod varit i allo hederlig, äfven om hr P. citerat lika ärligt, som han nu citerat oärligt, äfven om han uppträdt som en gentleman, i stället för att tillåta sig att, så hänsynslöst som skett, angripa Strindbergs privata förhållanden, äfven om han haft nog besinning att undertrycka det råa utfallet mot hr Albert Bonnier — äfven om allt detta varit annorlunda — så skulle hr Personne i alla fall genom denna bok gjort en bragd, som bör ådraga honom alla rättänkandes ovilja.

Ty han, som ej aktat för rof att öppet bryta mot just den paragraf i tryckfrihetslagen, som är mest odisputabel af alla, han har själf uppmanat till ett drakoniskt handhafvande af vår tryckfrihetslag, som, om det kommer till stånd, är aldén art, att det skall föra oss öfver 100 år tillbaka i utveckling och införa ett orientaliskt godtycke i vår lagskipning. Åsigter skulle icke längre få brytas mot åsigter, utan de vigtigaste diskussioner i kulturspörsmål skulle af polismakten nedtystas med maktspråk. Upphofsmännen till vår tryckfrihetslag hyllade den gamla grundsatsen, att för utvecklingen af politisk och andlig frihet i vårt fädernesland skulle så stor yttrandefrihet som möjligt medgifvas. Herr Personne åter gör gällande en annan regel. Han vill tvärtom, att man skall göra så stora inskränkningar i tryckfriheten, som utan alt för stort motstånd kan ske. Man har sett i Norge, hvart denna obildade indragningsmani leder. Från att hafva indragit Hans Jægers »Kristiania-bohëmen» har man kommit därhän att indraga Kristian Kroghs »Albertine», en af de noblaste, mest konstnärliga och fulländade böcker, som skrifvits på nordiskt tungomål, och tillika en bok, som är af den art, att inom. federationen i Stockholm förslag väckts att åstadkomma en insamling för att betala' Kroghs böter, just därför att denna bok mer än de flesta gagnar sedligheten, i sanning. Trots talet om »fadren» och »fädrens minne»,34

så måste aktningen för, hvad våra fäder skänkt oss, ej vara stor, när man så öppet vågar skända det största arf, våra fäder lemnat oss: nämligen en tryckfrihet, hvilken i svenska nationen hittils lefvat ett bättre lif än på papperet. Och att detta knappast ens framkallat en gensaga af vår liberala press, det tyder på, att vi icke gått framåt sedan 1884.

Och dock erfor jag, när jag läst hr Personnes bok till slut, en känsla, som liknade glädje. Och denna glädje kom däraf, att hr Personne vädjat till väldet. Ty till våldet behöfver i en fråga som denna ingen vädja, hvilken tror på sanningen. Och den som gått sanningens ärenden, har aldrig gjort det.

Men just därför att hr Personne i den sak, för hvilken han uppgifvit sig strida, begagnat så tvetydiga medel, har jag uppställt den frågan: Hvad vill lektor Personne?

Nitälskar han verkligen för sedligheten?*

Eller har han endast begagnat denna sak som täckmantel för uppnåendet af andra ändamål?

* *

*

Huru som hälst, så är det dock ett faktum, att lektor Personnes tal om den öfverhandtagande osedligheten och dess föregifna samband med den nyare literaturen väckt en panik, som är något i vårt land aldeles nytt. Det är nu icke längre meningen, att man skall få diskutera sätten, for ernåendet af en almännare sedlighet. Det är undersökningen, som skall

* När det i Helsingfors nyligen blef bekant, att en stor förskingring af almänna medel försiggått, innehöll tidningen »Finland» (som i språk och tänkesätt kommit Sveriges »Vårt Land» ganska nära) en artikel, kallad »De frigjorda», där den öppet stälde bedrägeri och förfalskning i samband med s. k. modernt tänkesätt. Och ändå gälde detta personer, hvilka veterligen hållit på med att spela, långt innan den åsyftade literaturen kommit till. Men punkten är tydlig nog, och fanatismen är i alla länder lika obekymrad om de medel, med hvilken den vill slå ned på föremålen för sitt blinda hat.

Förf:8 anm.35

bannlysas, för att ersättas af tomma och skrymtande deklamationer.

Och inom skönliteraturen v-ill man införa, icke den sunda sedlighetskänsla, hvilken i alla tiders literatur lärt författarna, att lifvet måste framställas och ses i sin fullhet, utan den falska anständighetskänsla, som skyggar tillbaka för alt, äfven det oskyldigaste eller mest allvarliga, af fruktan, att grannen skall stöta sig därpå och möjligen säga: »Ar också du en af dessa otrogna?»

Och jag tror, att all denna skrämsel kommer af, att man i lika hög grad saknar sedlighetskänsla som skönhetskänsla.

Men det är högst anmärkningsvärdt, hvad man har blifvit rädd. Ingen är rädd för sin egen dygd men alla frukta för nästans. Det är en omsorg om medmänniskors moral som ofta tycks komma folk att glömma, att man också bör vara moralisk själf. Och for att vara moralisk själf fordras icke blott att deltaga i det allmänna oväsendet om den sak, som för närvarande är a och o i mötens och föreningars sedlighetskatekes. För att vara moralisk själf och ha rätt att uppträda för andras moral fordras t. ex. en liten småsak, hvilken för tillfället tycks vara bragt i glömska. Och det är att icke ljuga.

Ty det torde icke kunna förnekas, att man för närvarande just i denna fråga på det skamligaste sätt ljuger flerestädes i vår press liksom i vårt samhälle. Man draperar sig i hyckleriets mantel bakom hvilken så mycket kan döljas, och man har ohyggliga saker att förtälja om de faror, med hvilka den »moderna» (!) osedligheten hotar vårt samfundslif. Personer, som af fördomar -äro ansedda för »farliga», pådiktas utan blygsel yttranden och åsigter, hvilka de aldrig fält eller hyst. Hvarje försök att motarbeta en på detta sätt hopgjord opinion nedtystas eller be-mötes med upprepandet af samma osanningar. Och det vidrigaste är, att — för att ännu en gång anföra ett yttrande af en redan förut citerad författare — en stor del af dessa lögner ske »i Guds, Faders och Sons och Den Helige Andes» namn. Så långt har man ansett sig böra sträcka from-86

heten. Och bakom denna plötsliga sedlighetsifver lurar en reaktion, som om den riktigt lyckas sätta skräck i allmänheten genom att orda om osedligheten, en gång skall visa, att den haft äfven andra planer i bakhåll. Och för att riktigt komma fram, så ljuger man.

Att »Vårt land» icke kan förmås att tala sanning, det är icke ägnadt att väcka någon öfverraskning. Men att »Stockholms Dagblad» efter sina artiklar med titeln »På kristlig grund» tillåter sig att gå i »Vårt landas» fotspår,* det är en sak, som verkar nedslående. Ty det ingår icke i denna tidnings traditioner att skrifva uppsåtligt förvrängda sensationsartiklar. Och det är icke många tidningar, på hvilka allmänheten i den grad har anspråket, att den bör uppträda gentlemanlikt äfven mot antagonister.

Hr lektor Personne har ansett sig befogad, att genom sin bok ställa uppfordringar till uppfostrare och till de styrande. Och han har låtit dessa uppfordringar här och där åtföljas af ett litet näpet hot.

Jag dristar mig icke att tala ett dylikt språk, men jag vill ändå framställa en anhållan. Och den är ställd till alla dem, hvilka —• privat eller offentligt — fälla dom mellan lektor Personne och dem, hvilka han angripit.

Denna anhållan är helt enkelt den: Tro icke hvarje giftigt ord, som blifvit utslungadt, innan ni själf pröfvat dess berättigande. Och när ni fäller en dom, så låt hvarje författare svara för sig. Låt icke den ene dragas till ansvar, för hvad den andre sagt. Ty det är skickligt utspridt förtal, som gjort de nyare författarne inbördes solidariska. Själfva hafva de alltid frånsagt sig en solidaritet, hvilken, om den existerade, för hvar och en skulle vara en kränkning af hans individuela rätt.

Jag vågar uttala den förhoppningen, att ingen rättänkande människa skall neka, att hvad jag här begärt, endast är enkel rättvisa.

Det är möjligt, att lektor Personne anser det lämpligast

* Se artikeln den 1 Maj om »Tidstecken»37

att icke besvara denna skrift. Men skulle det motsatta blifva' tillfället, vågar jag, efter hvad jag ofvan yttrat om

liaus sätt att gå till väga, icke tro, att han skulle komma att ändra taktik. Hr Personne känner fördelarne af sitt stridssätt, och ban vet, att man ofta imponerar på mängden genom brutalitet. Jag ämnar därför låta detta vara mitt sista ord mellan honom och mig. Mitt svar har icke tillkommit i afsigt att föra lektor Personne på bättre tankar, icke häller i den förhoppningen, att han skulle återtaga sina osanna uppgifter, icke häller i den tron, att jag nu skall lyckas få opinionen på min sida. Mitt svar är en vädjan till den allmänhet, som ändå skipar rättvisa — förr eller senare.Pris: 7S öre.